

Reizigers en waarnemers op het einde van de 19de eeuw, noteerden in hun kronieken : moed, ijver, strijdlust en een sterke wil als de belangrijkste karaktertrekken van de Kaukasische volkeren. Ze muntten uit in waardigheid, eerbied voor heilige plaatsen, respect voor de tradities en enthousiasme voor het voorbeeld van ouderen en nationale helden op het vlak van vriendschap, moed en gastvrijheid en hun zin voor feesten, zingen en dansen”

De Kaukasus

De Kaukasus is niet zomaar een plekje op de wereldkaart. Het is een gebied waar we een complex patroon vinden van nationale identiteiten. Die verscheidenheid vind je terug in elementen zoals klederdracht, woningtype, gewoonten, dans en muziek, tijdsbesteding,...

De Kaukasus heeft vele gezichten. Het is een moslimgebied waar mensen en volken eindeloos met elkaar rivaliseren, maar tegelijk is het een gebied dat samengehouden wordt door een erfenis van de bewoners zelf.

Even nader situeren

Tussen de Zwarte Zee en de Kaspische Zee ligt een bergketen die de Kaukasus vormt. Boven grenst ze aan de steppen van Eurazië, onder aan het Nabije Oosten. De Kaukasus werd en wordt vaak 'de brug tussen Azië en Europa' genoemd.

Rusland en de Kaukasus zijn nauw met elkaar verbonden. De invloed van de Kaukasus op de Russische cultuur is aanzienlijk. De 19de eeuw was hierbij een belangrijke periode omdat de Kaukasus toen een vrij gebied was en Rusland erg woelige tijden kende. Tijdens het tsaristische regime groeide de Kaukasus uit tot een land van tegenstanders en rebellen die hun visie met woord en daad verdedigden. Vooral de bergbewoners, die vrij en democratisch ingesteld waren, waren voor de Russen een doorn in het oog. Ze stierven liever dan zich te onderwerpen. De Kaukasiërs kenden een ongebonden levenshouding, een gevolg van een subtiele vermenging van ideeën uit de Europese romantiek met oosterse, exotische elementen. Bij de inlijving van de Kaukasus door de Russen, zag men hierdoor een ontwikkeling van een nogal pompeuze Russische literatuur en de vorming van het Russische nationale bewustzijn.

Verscheidene elementen uit de Kaukasische cultuur werden rechtstreeks overgenomen door de Russen in de 19de eeuw. Enkele voorbeelden hiervan zijn het versieren van de woning met tapijten en oosterse wapens, de Kaukasische shashka- een sabel van hardstaal- wordt einde 19de eeuw het standaardwapen van de Russische officieren, de mannelijke klederdracht uit de Noord Kaukasus wordt overgenomen door de Kozakken, militairen en zelfs de keizer. Gekend vanuit de Kaukasus zijn ook lichte tabaksoorten, de beste rode wijnen en zelfgemaakte cognacs. De kefir werd er uitgevonden en de eerste theeplantages werden aangelegd in de Kaukasus.

In de 20ste eeuw sijpelt de cultuur van de Kaukasische volkeren verder door. Hun traditionele gastvrijheid is alom bekend. Uit de kookcultuur krijgen gerechten zoals 'shashlyk' bekendheid en ook feestrituelen met ceremoniemeester worden overgenomen.

Een smelkroes van volkeren

De Kaukasus is een smelkroes van volkeren, oude culturen en nationale tradities. In de Noord-Kaukasus vind je Adygen, Tsjerkesen, Karatsjai, Balkaren, Ingoezen, Turkmenen, Sjapsoegen, Abazini, Kabardinen, Osseten, Tsjetsjenen, Nogai.

Dagestan in het oosten kent eveneens een complexe bevolkingsgroep : Avaren en subgroepen, Kумыкeи, Darginen, Roetoelen, Lezginen, Joden uit de bergen, Lakken, Tsakoeren, Agoelen en Tati vinden er hun thuis. In de Hoge Kaukasus en Trans-Kaukasus liggen de landen Armenië, Georgië en Azerbeidzjan. Ook Georgië kent heel wat etnische groepen : Kartweliërs, Kachetinen, Adzjaren, Goeri, Meschi, Imeri, Chevsoeren, Toesjin, Svan, Megreliërs en Imereti.

De plaats om te leven

De Kaukasus is een complex gebied. Het klimaat varieert er van bijna polair in de hooglanden en de bergen, over vochtige subtropische regio's en droge kustgebieden tot halfwoestijn. Tussen de grote Kaukasische bergketen en de kleine Kaukasus liggen bergen en valleien die geschikt zijn voor bewoning. De Kaukasus is bewoond sedert de Steentijd. De natuurlijke rijkdommen, de mineralen, flora en fauna vormden een sterke stimulans voor de ontwikkeling van plaatselijke samenlevingen. In de late Steentijd vond je naast landbouw en veeteelt ook koper- en ijzerbewerking.

Via lange historische processen werden de nationale staten gevormd. Vanaf de 4de eeuw kozen Armenië en Georgië voor het christendom.

In Azerbeidzjan ontwikkelde de volkskunst zich als gevolg van enerzijds de wisselwerking tussen de Kaukasische bevolking en tradities van de autochtone Turkse nomaden en anderzijds de sterke culturele invloed vanuit het naburige Iran en de islam. De islam verspreidde zich in Dagestan en later ook in de noordelijke Kaukasus.

De Kaukasus kent uiteraard een vrij groot aantal culturele zones van uiteenlopende omvang. De westelijke Kaukasus maakt deel uit van de culturele zonen rond de Zwarte Zee; de oostelijke Kaukasus van die rond de Kaspische Zee met invloed uit Iran. In het noorden is er de invloed van de Euraziatische steppen. Culturele contacten waren er ook met Podolië, Opper-Volta, Eniseï, Mongolië, Egypte, Arabië en Indië. Het kan niet anders dan een erg complexe en gevarieerde rijke culturele achtergrond hebben.

De landbouw en zijn rituelen

De meeste volkeren leefden van de landbouw. Zowel in de vlakten als in de hooglanden werd de landbouw zeer efficiënt aangepakt. Het belang en de omvang van de landbouweconomie bij de verschillende volkeren werd beïnvloed door het klimaat en historische tradities. De teelt van graangewassen was er belangrijk. Voor het woord 'tarwestengel' en 'ziel' wordt hetzelfde woord gebruikt wat het belang ervan benadrukt. Ook 'zuiverheid' en 'brood' werden in de Indo-Europese en Kaukasische talen met hetzelfde woord bedacht. In de vlakten werd landbouw bedreven op kleine percelen vruchtbaar bouwland. In de hooglanden lagen de landbouwgronden altijd op een afstand van het dorp. In Armenië en Dagestan lagen ze meestal in een sliert boven de dorpen.

Er bestonden twee soorten van landbouwrituelen : rituelen om het weer te beïnvloeden en andere die verband hielden met de kalendercyli.

Rituelen om het te doen regenen tijdens het droge seizoen waren de belangrijkste. Hierin bestonden drie varianten :

1. meisjes en vrouwen trokken een ploeg door de droge rivierbedding waarbij de gebruikelijk rollen omgekeerd werden
2. vrouwen gingen bidden bij de grafheuvels

3. er werd water gegoten over gemaskerde mannen of over poppen die door meisjes in het dorp werden rondgedragen.

In de berggebieden van de grote Kaukasus wordt het begin van het lanbouwseizoen nog steeds gevierd met een feest naar aanleiding van de eerst geploegde voor. Volgens de traditie moest iedereen wachten tot een succesvol man, met een om-vangrijk nageslacht en met veel aanzien bij de bureu, de eerste voor trok. Ook nu nog moet hij een bontmantel dragen en een ruige hoed om hem de allure van een natuurgod te geven. In plaats van het werk rustig te laten verlopen, wordt de man bekogeld met steentjes en modderkluiten, waaronder het ploegen een echt huzarenstukje wordt.

Feesten naar aanleiding van de oogst waren er niet zo frequent. Het maaien werd in familiekring gevierd. Het dorsen van graan op de dorsvloer was een publieke feestdag. Graan was het hoofdbestanddeel van de voeding in de Kaukasus.

Brood speelde een belangrijke rol in publieke en familiale riten. Het respect voor brood werd onderstreept door het feit dat men het enkel met de hand mocht breken en zeker niet met een mes mocht doorsnijden.

Naast brood als graanproduct was er ook sorghum, maïs, pasta's, snoep en taarten van granen, sterke drank, bier,...

In de Trans-Kaukasus was wijn de populairste drank. In Georgië werd het zelfs een etnisch symbool.

De veeteelt en zijn rituelen

Naast landbouw was ook de vee-teelt van belang. De Kaukasus was één van de gebieden waar de domesticatie van dieren op gang kwam. Koeien, stieren, schapen, geiten, paarden, varkens, honden, buffels, ezels,...

Het vee leverde leder, wol, vlees en melk. Vleeswaren kwamen vooral bij feesten en ook tijdens bepaalde rituelen aan bod. Veefokkers hechten veel belang aan allerlei rituelen om gedomesticeerde dieren te beschermen tegen ziekten en roofdieren. Allerhande talismans, teksten uit de Koran werden in de kleding inge-naaid of dienden als amulet.

Voor een schapenfokker begon een nieuw jaar wanneer hij met z'n kudde naar het veld trok of terugkwam. Dan werd er gefeest en ook de kinderen mochten meefeesten en hadden hun eigen aandeel. De Azerbeidzjani uit de hooglanden, de Karatsjai en de Balkanen hadden een ritueel waarbij kinderen en vrouwen in feestkleding de kudden begeleidden naar de zomerweiden.

In het noorden werd de eerste kaas en boter bewaard voor het nieuw-jaarsfeest. In de paartijd organiseerden de fokkers een feest voor het hele dorp.

De klederdrachten, getuigenis van originaliteit

De klederdracht van de Kaukasus toont ook weer de etnische originaliteit. De snit, de opsmuk en versieringen toonden vanwaar je afkomstig was, ook al raakte op het einde van de 19de eeuw de klederdracht van de man uit de Noord Kaukasus algemeen verspreid. De kleding van de Armeense boeren, de Koerden en de bergbewoners van Oost-Georgië is beter bewaard gebleven dan andere. De vrouwenkleding bleef meer verschillend. Een nauwsluitende taille en een breed hemd waren typisch voor de meeste volkeren van de noordelijke Kaukasus.

Vrouwen uit Kartalinië droegen kleding met een hoge kraag.

In Armenië droegen de vrouwen lange jurken. Vrouwen uit Tsjetsjenië, Ingoezië en de hooglanden van

Dagestan zag je in losse hemdrokken. Brede hemden met opgezette plooiën waren eigen aan de vrouwenkledij in Azerbeidzjan.

De buurlanden Iran en Turkije hadden ook hun invloed op de kledij van de volkeren uit de Kaukasus en Trans-Kaukasus. De Turkse invloed is merkbaar in West-Armenië, Abchazië en de Kaukasische kust van de Zwarte Zee. Iraanse invloed valt op bij de bevolking van Azerbeidzjan en Oost-Armenië.

De levenscyclus

Geboorte, huwelijk en dood zijn drie stadia in het leven waarbij mensen samenkomen om iemand te eren. Van jongsafaan werd je opgenomen in het gemeenschapsleven. Kinderen deden met jongeren en ouderen mee aan de voorbereiding van feesten, leerden liederen en dansen, bekwaamden zich in de gevechtkunst en maakten kennis met de etiquette.

In de opvoeding van de jeugd werd plaats gemaakt voor buitenspelen. Enkele voorbeelden hiervan zijn valkenjacht, spel met zelfgemaakte ballen, lasso's, stokken, ... Paardrijden was noodzakelijk voor elke jonge man.

Huwen en dus het stichten van een gezin ging gepaard met de nodige rituelen. Een oude traditie die lang bestaan heeft was het 'schaken' van de bruid, ook als was er wederzijdse toestemming. Zowel bruid als bruidegom moesten tijdens het huwelijksritueel proeven ondergaan met het oog op hun nieuwe leven.

Volkse feesten

Elk volk kent via zijn eigen geschiedenis eigen verhalen en legenden. Via vertellers kwamen deze in dramatische voorstellingen tot uiting. Poppentheater en schaduwspelen waren erg populair. Bij alle volkeren uit de Kaukasus vind je vormen van vermomming (maskers), verkleeding (kostuums) en imitatie.

Op de belangrijkste feestdagen waren de mimespelers altijd aanwezig. Ze speelden een rol bij de riten voor de vruchtbaarheid van de aarde, het beïnvloeden van de natuurelementen (bv. regenrituelen), de verbetering van de gezondheid, het verhogen van de welvaart, de uitbreiding van het gezin, ...

In Georgië groeide het mimespel uit tot grootse carnivals waarbij de tegenstelling tussen zomer en winter, goed en kwaad, duidelijk naar voor kwamen. Tijdens deze feestelijkheden was er ook plaats voor rituele rondedansen. Iedereen, zonder onderscheid, nam deel aan de festiviteiten, passief of actief. In de steden waren de vrouwen toeschouwers vanop hun balkon. In de dorpen namen ze deel aan sommige uitvoeringen en aan de dansen.

Muziek en dans

Uiteraard spelen muziek en dans een grote rol bij festiviteiten. In deze tekst werden ze telkens even aangehaald. Wil je er echter kennis mee maken dan nodigen wij jou uit om een voorstelling bij te wonen van het Internationaal Danstheater in Nederland. Vanaf december 2001 tot juni 2002 brengen zij hun nieuwe dansvoorstelling :

Overname uit: De Danskrant december 2001

Bron : 'Kaukasische volkeren', Hessenhuis Antwerpen - 2000